

Luba férfiak csoportja (festett tájképi háttérrel) (eredetileg: Colle, 1913)

NKONGOLO ÉS MBIDI KILUWE TÖRTÉNETE

(a fordítás forrása: Épopée luba, deuxième variante, informateur: Jérôme Banza (1937), in: John D. Studstill: Les desseins d'arc-en-ciel: Épopée et pensée chez les luba du Zaïre, 1984, Paris, Éditions du CNRS, 33-57. old., két, luba és francia nyelvű szöveg, amelyek közül itt a második hosszabb változat került lefordításra)

MEGJEGYZÉSEK ÉS FORDÍTÁS: BIERNACZKY SZILÁRD

Megjegyzések:

Az amerikai, bár Párizsban – a világhírű belga kutató, Luc de Heusch tanítványaaként – doktorátust szerző etnológus 1972-ben járt az akkori Zairében (ma Kongói Demokratikus Köztársaság) gyűjtőúton. S került jegyzetfüzetbe ez a „történeti jellegű elbeszélés”, amely a gyűjtő műfaji megjelölése ellenére inkább eredetmítosz, semmint eposz (még ha benne is rejlik az eposz létrejöttének lehetősége). Mint ahogy a napjainkra gazdagon megismert luba folklór más forrásból sem mutatott fel a Közép-Afrikában egyébként gazdagon virágzó archaikus eposzokból példákat. Eddig főleg a részben elbeszélő, részben himnikus lírai karakterrel rendelkező *kasala* énekek (az Afrika-szerte ismert dicsérő ének egyik helyi típusa) kerültek be a nemzetközi kutatás véráramába.

Mutatják szövegünk történeti eredet-elbeszélésre utaló jellegét az informátor időnkénti un. magyarázatai vagy a szöveg végén a (mitikus) ősök családjainak mai leszármazásával kapcsolatos (részben fiktív, részben bizonyos névazonosságok alapján – Kongolo város! – valósnak tűnő) megjegyzései (hiányzanak belőle viszont az epikai szövegekre oly jellemző hosszabb énekes betétek). Még megjegyzendő, hogy a más területekről, más csoportoktól nagy számban ismert és a szóbeli történelem forrásául szolgáló luba eredetmítoszok/történetek főhőse nem az első mitikus/reális király, (N)kongolo, hanem a nagy területre kiterjedő luba birodalmat megalapító Kalala Ilunga.

Ami viszont a kongói (majd zaire-i, ma a Kongói Demokratikus Köztársaság-beli) luba népet illeti, az ország egyik meghatározó, mondhatni nemzetképző, domináns etnikai csoportja (nyelvük: a kiluba). A hatalmas ország különféle területein elhelyezkedő főbb csoportjaik: a legnagyobb lélekszámú sokmillióos déli katanga-lubák, a kisebb lélekszámú néhány millióos észak-nyugati kasai-lubák, de a nyelvi egységesülés jegyében mind inkább beolvad a luba nyelvközösségbe számos kisebb etnikum mint a luba-hembák (őket a harmadik luba csoportként is számon tartják), a tetelák, a luluák vagy a szongye csoport egyes kisépei.

A 16. század elején a Dél-kelet-Kongóban élő kisebb törzseket, népecskéket vélhetően a több hullámban ideérkező hódító törzsek igázták le, egyesítették királyságok (luba, lunda, kuba, csokve stb.) formájában. Igazolhatóan tűnik, amiről a törzsi hagyományok is vallanak, hogy a feltehetően szongye származású Kongolo alapította meg a luba birodalmat (fővárosukat Mbiwele néven ismerték). Kongolo halála után nővérének fia, Kalala lett – jelentős harcok árán – a királyság feje, amelynek határait máig visszhangzó nevezetes hódító háborúk során erősen kiterjesztette (a vidék legjelentősebb hősi epikus karakterű dicsőítő énekes ciklusa e harcok történetéből táplálkozik). Megjegyezzük, hogy Kalalának a hatalomért folytatott harcában az is közrejátszhatott, hogy míg a szongyék apaági, a lubák viszont anyági leszármaztatási rendszerben éltek. A 19. század végéig fennálló luba királyság fejei Kongolo és Kalala leszármazottaiból kerültek ki, annál is inkább, mert a lubák mágikus-vallásos hite szerint a királynak bolupwe-vel (átörökölt varázserővel) kell rendelkeznie.

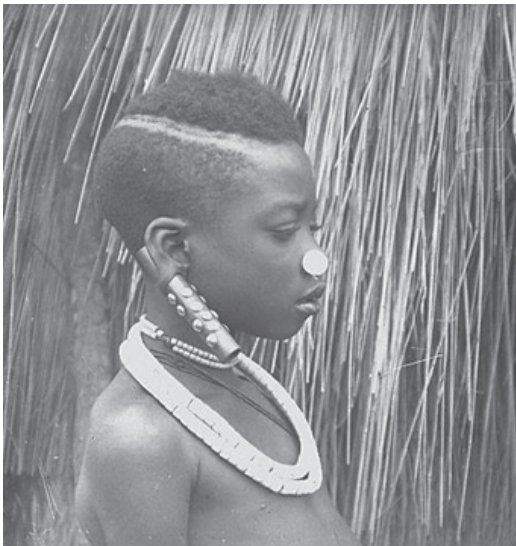
A lubák igen ellenségesen viselkedtek a területükre tévedő fehérekkel. Még 1885-ben is megölték a hozzájuk behatoló James Hannington angol utazót. A századforduló táján azonban már hatalmas angol erőd meredt a vidékükön. 1908-ban pedig valamennyi luba terület Belga-Kongó részévé vált. Katanga és így a lubák vidéke – mint tudjuk – az elmúlt évtizedekben is zajos történelmi események színhelye volt.

▲ *Twito-Kilukwe, a Luba Chief, 1930s*

A lubák életének, kultúrájának viszonylag késői megismerése (másképpen az egykori Katanga kínálta gazdasági előnyökért – bányakincsek – való versenyfutás) következtében a 20. századra tolódott át e népcsoport nyelvi–néprajzi–kulturális bemutatása. E tudományos gyűjtőmunka és feldolgozás azonban (az afrikai kutatások méreteit ismerve) páratlan gazdagsággal virágzott ki a tizes évektől kezdve. Leírják a három nagy csoport nyelvét. A katanga-lubák nyelvét H. W. Beckett (*Handbook of kiluba /Luba-Katanga/, Mulongo, 1951*), szótárát több kísérlet után E. Van Avermaet és B. Mbuya (*Dictionnaire kiluba-français, Tervuren, 1954*), a kasai-lubák nyelvét és szótárát A. De Clercq (*Grammaire pratique de la langue Luba, Brüsszel, 1911; Dictionnaire Luba I-II, Léopoldville, 1937*), a luba-hembák nyelvét és szótárát J. Vardermeiren (*Grammaire de la langue kiluba-hemba..., Brüsszel, 1912; Vocabulaire kiluba hemba-français, français-kiluba-hemba, Brüsszel, 1913*) készíti el.

A nagy számban elvégzett folklórgyűjtések lehetővé teszik, hogy a lubák között élő népköltészeti műfajoknak szinte teljes körét megrajzolhassuk. Ha már a Kalala Ilunga királyra vonatkozó történeti epikus műfajt (kasala ének) megemlítettük, hadd jegyezzük meg, hogy a lubák földjén is megtalálhatók azok az „állatmeseciklusok”, amelyek D. Biebuyck sokat hivatkozott áttekintésében (1978) a hősi epikával rokoníthatók. Ezekben az egymáshoz lazán kapcsolódó mesemozaikokban emberi figurát megszemélyesítő állat (Van Canaeghem gyűjtésében Kabundi – mókus és nyest keveréke –, Stappers kötetében Kabuluku – kis antilop) a főszereplő. E némelykor valóban hősi karakterű ciklusok főalakját – a történeti múlt bizonyos elemeit magában hordozó varázsmesei karakterű, de emberszereplős, J. Meletyinszkij által archaikusnak minősített hősepikához hasonlóan – csodás események kísérik. Így aztán előfordul, hogy a leopárddal, a krokodillal, a kígyóval megküzdő Kabundi

△ *Twito-Kilukwe, a Luba Chief, 1930s*

▲ *Luba harcosok teljes felszerelésben (Archív felvétel 1894-ből)*

vagy Kabuluku kalandjaiban a valódi kongói (mongo, lega, nyanga) hősi epika bizonyos mozzanatai látszanak megelevenedni.

Igen széleskörűek ismereteink a luba szokásköltészetéről. A gyermek születését, a beavatási, házassági és temetési alkalmakat kísérő szertartások, a jogi és mágikus-varázsló szokások leírásai számtalan esetben tartalmaznak folklór-szövegeket is, amelyekben jól felismerhető a bantu énekes-költészeti stílus, a makámszerű egysoros szerkezet, a rögtönzéses jelleg, a sok töltelékszó (libizálás) és szóismétlés, amelyet általában szóló és kórus válaszolgatása foglal egybe. Mindez jól megfigyelhető pl. P. C. Kazadi könyvében, aki luba gyerekénekek (tréfás dalok, beavatási énekek és egyebek) alapján kísérli meg bemutatni, miként módosul sorról sorra szóló és kórus dallamvonala a szövegeknek megfelelően, s hogyan épül fel mégiscsak valamiféle európai értelemben vett strófászerkezet.

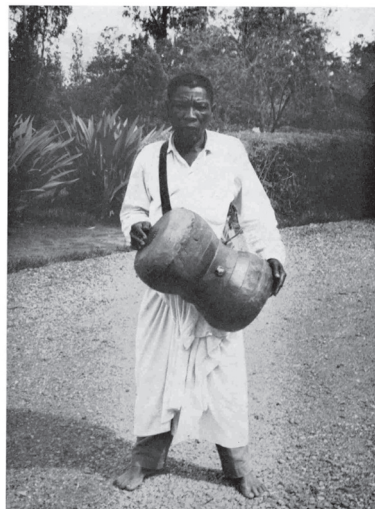
A sokrétű folklórgyűjtés nyomán vált lehetővé, hogy a terület kiváló ismerője, W. F. P. Burton már leírja a luba orális költészet műfajait (1943), méghozzá maguknak a lubáknak a felosztása alapján. Véleménye szerint a nem írott kultúrájú népek (és így a lubák) „a hagyományos beszéd kategóriáival” rendelkeznek. „A bölcs mondások, elbeszélő jellegű leírások és dalok, amelyek képzeletüket uralták, gyakran megismételhető szóbeli kifejezésekké rögződtek.” E „kifejezések” tehát a lubák szerint a következő csoportokba oszthatók. I. elbeszélt (szavalt) típusok: 1. *kubunga maraga* – a múltból felelevenített történetek elmondása (előadásuk a balute, vagyis

az „emlékezés emberének” kiváltsága), 2. *kufumika mfumo* – tanmesék, példázatok, állatmesék elmondása (többnyire, bár nem kizárólagosan, a mfumu (többes számban: bamfumu), vagyis a falusi „tanácsnok” hatáskörébe tartozik), 3. *kuela nkindji, kuela miele* – közmondások, bölcs megállapítások elmondása (törvényhozáskor, falusi gyülekezetben), 4. *kutyintyika ntyintyi* – talalós kérdések feladása, 5. *kulaa milao* – szabályok felmondása (ceremóniamester, vadászmaster stb. dolga), 6. *kudyumana bidyimi* – oltalmazó–figyelmeztető utasítások veszélyes állatokra, mérgekre vonatkozóan, 7. *kutota mitoto* – a házasság, a titoktartás, a főnöki vezetés szabályainak megtanítása, 8. *kukumbakanya lulumbi* – valamely földrajzi hely leírásának elhárítása a hely nevének említése után, 9. *kusasula* – valamely név, megnevezés képszerű kifejezéssel, mondattal való megtoldása. II. énekelte típusok: 1. *kwimba nyimbo* – napi információkat tartalmazó (legtöbbnyire munka-) dalok (csónakon való utazás, lisztörlés stb. közben), 2. *kwana nano* – állattörténetek, a mfumo énekelte megfelelője (lényegében énekbetétes mesék, amelyeket asszonyok adnak elő), 3. *ngwaya* – táncdalok, 4. *mbwela* – dobszóval kísért vadászdalok, 5. *kukila lukilo* – kórusban éneklés szórakozás céljából (gyász idején tilos).

Magáról a történetről és annak fordításáról még annyit, az itt közölt változat autentikus lejegyzés francia fordításának szöveghű magyarítása, amelynek elkészítése során elsősorban a pontosság és nem a magas esztétikai szintű, stílusbravúrokkal teli irodalmias szöveg megteremtése volt a cél. Erre persze magának a történetnek a megfogalmazása sem adott volna lehetőséget: egyszerű mondatokból álló elbeszélői folyamattal állunk szembe, amelynek lényege éppen a legendás elemek, mozzanatok „egyszerű szavakba burkolt” ál-történeti (vagy másként szubhistorikus) távlatokat megnyitó magyarázata.

1. Ndaayá Citèkú, chanteuse.

2. Cidibi Moosà, chanteur en tenue d'apparat s'accompagnant au tambour nsambi.

▲ Ndaayá Citèkú, kasala-énekes (P. Mufuta: *Le chant Kasala des Luba*, Paris, 1968)

▲ Cidibi Moosà, kasala-énekes, kezében a kíséretül szolgáló nsambi nevű dobbal

(A történet)

A nagyon régi időkben Lubaföld közepén számos király uralkodott. Egyeseket (*királyokat*) a falukban lakó közösség tagjai iktattak be (*avattak*) tisztségükbe. Mások a harcok során lettek (*királyság*): a győzedelmesek, akik aztán megszerezték a hatalmat. De Lubaföld közepén két nagy király volt ismert, Nkongolo és Mbidi Kiluwe.

Az első, Nkongolo, Lubaföld legnagyobb királya volt. Ő birtokolta a hatalmat, és Kabongo vidék északi részén lakott. Ott északon, ahol a székhelye volt található.

Nkongolo egyetlen fiút nemzett, aki a Bunda nevet viselte. Teltek az évek, teltek a napok, és íme, nem született több fia. Bunda pedig elszomorodott. És akkor udvarának szolgáljaival, rabszolgáival és feleségeivel együtt elvándorolt. Egy lakatlan vidék felé vették útjukat. (*Bunda*) nem akart többé az apjával élni, aki sok fájdalmat okozott neki. Ahogy elindultak, az út igen hosszúnak bizonyult, (*Bunda*) végül is nem tudta, (*pontosan*) hová is menjen. Annyit mondott csak, „le fogunk telepedni, de nem fontos, hogy hol.”

Csak ment, mendegélt. Nkongolo pedig, aki magára maradt, azt mondta:

„A gyermekem eltávozott, és én egyedül maradtam. Vissza kell őt térítenem. Meg kell, hogy vigasztaljam, újra együtt kell élnünk.”

Egy férfit küldött utána, hogy kövesse, majd pedig visszatérítse őt. Ez a férfi nyomába eredt Bundának és követőinek. Megtalálta őket, megállította Bundát, és elmondta neki az üzenetet:

„A király, apád, azt mondja: »Vissza kell, hogy térjél, hogy megvigasztalhasalak téged, és hogy boldog együttlétben éljünk.« Tehát vissza kell, hogy térjete, ahogyan ezt apád kéri.”

De Bunda ezt felelte:

„Nem térek vissza apám falujába, mert szakítottam vele. Ez végleges. Most már ott fogok lakni, ahol nekem tetszik.”

Akkor Nkongolo küldötte azt mondta:

„Ha üres kézzel térek vissza, mit fog majd mondani az apád? Amilyen hirtelen haragú, még majd agyonüt engem.”

Bunda így válaszolt:

„Adok hozzád egy asszonyt. A neve Ilunga Mwila. Neked adom őt. Mindenfelé, bárhová jutsz, vele kell maradnod.”

És akkor ez a férfi ott maradt az asszonnal. Letelepedtek véglegesen, és ez a hely Ilunga Mwila néven ismert (*ma egy falu neve Malemba-Nkulu területén*).

Bunda folytatta útját (*népével együtt*). Elérkezett Kinkondya vidékére. Itt maradt egy ideig. De később elhagyta Kinkondya vidékét, és abban a faluban

telepedett le, amelynek Bunda Lubondoyi a neve (*az elbeszélő szülőfaluja, Malemba közelében, a Lualaba mentén*).

Nkongolo pedig egyedül maradt a falujában, ahol az emberek tisztelték őt. Volt neki két lánytestvére. Az egyikük Mabela (*a hazudós*), a másik Mulanda (*a gyatra*). Kettőjük közül valamelyik elment a kúthoz, hogy vizet merjen. Az asszony akkor hát odaért a forráshoz, a kúthoz. Belelépett a vízbe, fogta a korsót, és belefogott, hogy vizet merítsen. Hirtelen beletekintett a vízbe, és egy fára telepedett férfi árnyát (*tükörképét*) pillantotta meg benne. Az asszony megijedt, és azt gondolta:

„Valamely szellem vagy egy isten van a vízben?”

Megpróbálta szétkavarni a vizet, vele az ember vízbeli képét, az árnykép azonban mozogni kezdett. Akkor még jobban félni kezdett. Otthagytta a korsóját a kútnál, és a lehető leggyorsabban elmenekült. Egyenesen testéréhez, Nkongolóhoz futott, hogy előadja mindazt, amit látott:

„Odaértem egészen a forráshoz, de amint beléptem a vízbe, megláttam egy fára telepedett férfi árnyékát a vízben. Akkor elfogott a félelem. Azért jöttem hozzád, hogy elmondjam, mi történt.”

Nkongolo meghallgatta mindazt, amit a lánytestvére mondott neki, majd megkérdezte tőle:

„Ez a férfi a vízben volt, vagy inkább a felszínen?”

A lánytestvér akkor azt mondta:

„Az árnykép a vízben volt. Ha felkavartam a vizet, az árnykép is mozogni kezdett.”

Nkongolo folytatta:

„Hol helyezkedett el a férfi?”

A lánytestvér így válaszolt:

„Egy fa ágain helyezkedett el.”

Nkongolo akkor meg azt kérdezte lánytestvérétől:

„És a parton, a kút közelében van egy fa?”

A lánytestvér újra válaszolt:

„Valóban. Van ott egy fa.”

Akkor Nkongolo és mindenki más nevetni kezdett. Ő pedig azt mondta:

„Légy okos. Hogy ha a tyúk a vízhez megy, te tudod, hogy iszik, és közben felnéz a magasba. Amikor a kúthoz érkezel, és ha ismét meglátod a férfi árnyékát a vízben, emeld fel a szemed, és nézz fel a magasba, a fára. A férfi nyilván felmászott a víz közelében lévő fára.”

Az asszony ismét a kúthoz érkezett, és úgy tett, ahogy tanácsolták neki. Látta a férfi árnyát, a férfi tükröződését a vízben. Az asszony tágra nyitotta a szemét, és felnézett a magasba. Meglátta azt a férfit, aki a magasban ült. Fekete bőre volt, nagyon fekete, nagyon sötét színű. A férfi nevetni kezdett, az asszony pedig azt mondta neki:

„Szállj le onnan! Szállj le a földre! A király hívat. Szeretne látni téged.”

A férfit, aki fenn volt a magasban a fán, Mbidi Kiluwének hívták. Olyan ember volt, aki a bozótban alszik. Olyan vadász volt, aki a bozótban kóborol. Mbidi Kiluwe egy Kabongo keleti részén elterülő vidékről érkezett. Miközben a lakatlan bozótban kóborolt, véletlenül jutott el a kútig. Amikor ideért, félelem fogta el. Arra várt, hogy meghallja az emberek hangját, nem mert addig betérni a faluba. Azt mondta:

„Ha betérek rögtön a faluba, azt emberek meg is ölhetnek engem. Így tehát meg kellett keresnem azt a furfangos megoldást, hogyan juthatnék be oda (*baj nélkül*).”

Ezért volt, hogy felmászott a fára, ahol Nkongolo lánytestvére rátalált. Ezt követően Nkongolo lánytestvére és a többiek elvezették Mbidi Kiluwét a falu királyához. Amikor megérkeztek Nkongolóhoz, azt jókedvében találták, jól fogadta őket, mondván:

„Mivelhogy idegen vagy, megengedem neked, hogy velünk élj.”

És anélkül, hogy várt volna vele, Nkongolo azt mondta a lánytestvérenek:

„Mivel te vagy, aki megtaláltad őt a forrásnál, teneked kell őt szolgálni, vele kell, hogy maradj, vagyis ő lesz a te férjed.”

Így aztán Nkongolo lánytestvére együtt élt Mbidi Kiluwével. Szolgált a és tette, amit tennie kellett az ő asszonyának. Bizonyos idő múltán állapotos lett, és terhessége szokásosan előrehaladt. Egy nap Nkongolo és a falu férfiai kint ültek a szabadban, sört ittak a fák árnyékában. Mbidi Kiluwe is közöttük volt. Ő is együtt ivott Nkongolóval. Nkongolo a kabaktököt a szájához emelte, aztán miután ivott, letette. A többiek mind végignézték ezt. Akkor következett, ami nálunk szokásos, a sörnek körbe kellett járnia. De amikor az Mbidi Kiluwéhez ért, ő maga nem akart inni mint Nkongolo, az egész világ szeme láttára. Kért egy rafiahálót, és betakarta vele a fejét. És így kezdte elfogyasztani a sört. Mindannyian elbámultak, látván, hogy befedi magát, jobban mondvá elrejtje magát az ivás előtt. Megkérdezték hát tőle:

„Miért tettél így?”

Ő így válaszolt:

„Nálunk tilos a királyoknak a nyilvánosság előtt innia. Amikor valamelyik király sört iszik, el kell rejtenie magát.”

Amikor ezt meghallotta, indulat támadt Nkongolóban, és megkérdezte a férfitől:

„Te, tehát akkor király vagy?”

Minden jelenlévő férfi azt gondolta:

„Súlyos sértés, amit ez a Mbidi Kiluwe mondott.”

El akarták őt fogni, de Mbidi Kiluwe elmenekült a bozótba. Hosszú időn át ott maradt. Végül hallatszott egy hang, amely a bozótból érkezett. Egy férfi kiáltozott. Mbidi Kiluwe volt, aki az asszonyához fordult:

„Most visszatérek önmagamhoz. Te pedig itt maradsz. Ha lányt szülsz, az a tiéd lesz. Ha fiút szülsz, aki rám hasonlít majd, fekete mint én, add neki a

Kalala Ilunga nevet. Amikor majd felnőtt, mutasd meg neki az ösvényt, amit én használok, és ő majd követni fog engem. Én elmegyek. Isten veled.”

Mbidi Kiluwe visszatért önmagához, és Nkongolo maradt, békében élt népével, mint mindig. Néhány holdhónap múltán, Mbidi Kiluwe asszonya lebabázott. Fiút adott a világnak, aki teljesen az apjára, Mbidi Kiluwére hasonlított. Így aztán a Kalala Ilunga nevet adták neki, vagyis az apja által adott nevet. És valóban, a fiú, ahogy növekedett, mind inkább az apjára hasonlított vonásaiban és viselkedésében is.

Nkongolo, apai nagybátyja, nagyon szerette őt. Szeretett vele maradni, sétálni és fecsegni vele. A gumi (*kaucsuk*) labdajáték már azokban a régi időkben is létezett, és Nkongolo labdajátékot űzött unokaöccsével, Kalalával. De ebben a játékban Kalala Ilunga elverte nagybátyját, minden nap, és valóban mindig nyert. Miután úgy tűnt, hogy a fiú értelmes és igen élénk jellemű férfivé válik, Nkongolo, annak a szeretetnek is az okán, amit iránta érzett, rábízott egy nagy felelősséget: királysága szolgálatának feladatát. Jobban mondvá bejárni Nkongolo egész királyságát, megvizsgálni az emberek helyzetét, és rendet teremteni ott, ahol rendetlenség van. És meghagyni mindenhol a békét. Íme, ez volt Kalala Ilunga nagy feladata. A körutakat követően vissza kellett térnie Nkongolóhoz, és be kellett számolnia mindarról, amit talált. Nap mint nap eleget tett ennek a feladatnak, és kellő módon teljesítette azt (*a rábízottakat*).

De egy nap, amikor munkába indult, az úton fekete rovarokkal találkozott, amelyek vörös rovarokat hoztak magukkal. Fekete hangyák voltak, amelyek vörös hangyákat szállítottak (1. jegyzet).

1. (fordítói jegyzet) A nagy fekete *megaponera* (macro-termesz) hangyák nagyon agresszívek. Mindenkit megtámadnak, akik az útjukban állnak. – A kis vörös hangyák nem támadnak meg senkit. Nagy számban találhatóak a fák tövében, az esős évszak kezdetén.

Akkor megállt, felnézett, és azt mondta:

„Én magam nagyon fekete vagyok, de azok az emberek, akiket mindenkor meglátogatok, és akiket Nkongolo királyságának falvaiban vehetek szemügyre, mind vörösek. Így tehát ezek a rovarok megmutatják nekem, hogy miután fekete vagyok, lehetek gonosz és erőszakos, és agyonüthetem mindezeket a világos bőrű embereket, ha meglátom őket.”

Íme, ezek a gondolatok támadtak fel nagy erővel a szívében, ahogy megszemlélte ezeket a rovarokat. Nézte azokat, ahogy elhaladt a sok-sok fekete hangya, szájában a vörös hangyákkal. Azután visszatért azokkal a férfiakkal teli útra, akik segítették őt a munkájában. Elkezdte az embereket legyilkolni, agyon ütötte (őket), akárki legyen is az. Amikor találkozott valakivel, azt agyon ütötte.

Eljutottak a zajgások Nkongolóhoz. Azt mondták, hogy Kalala Ilunga fellázadt, és gyilkol megállás nélkül. Nkongolo szíve feketébe váltott, és azt mondta:

„Mit tegyek az unokaöcsémmel?”

Akkor aztán minden lehetőséget végiggondolt, hogy megoldást találjon, de Kalala Ilunga nap mint nap folytatta cselekményeit. Ha kell, ha nem, minden nap megölt egy vagy három férfit. Nkongolo azt gondolta:

„Nem mehet ez így tovább. A népem fel fog lázadni ellenem amiatt, hogy Kalala Ilunga egyfolytában gyilkol. Kell, hogy találjak megoldást arra, hogyan vegyem rá, hogy véget vessen rossz szokásainak.”

Hosszú idő telt el, hogy végre azt mondták, minden király bír jövőmondó jóssal és olyan hozzáértőkkel, akiknek a dolga a szolgálat. Bír például olyanokkal, akik jósolnak, olyanokkal, akik megmondják a jövőndőt, olyanokkal, akik megütik a dobokat és még sok mindenki mással is. Így tehát Nkongolo egy nap felkerekedett, hogy megkérdezze jövőmondó jóságát, Banza Mizibut, hogyan lehetne megváltoztatni Kalala Ilungát. Banza Mizibu megkérdezte őt:

„Miért jöttél hozzám?”

Nkongolo válaszolt

„Azért jöttem hozzád, hogy jóslást kérjek tőled.”

Banza azt mondta:

„Rendben van.”

Bevezette őt a házába, azt mondta neki:

„Mondd el nekem mind azt az ügyes-bajos dolgot, amiért te eljöttél ide.”

Akkor Nkongolo azt mondta neki:

„Kalala igen sok embert meggyilkolt. Olyan férfi, aki jól dolgozik, de sajnos a viselkedése megváltozott. Mi okból? Nem tudom! Így tehát mi meg kell, hogy kérdezzük a szellemeket, mégpedig azért, hogy megvilágosítsanak bennünket, hogy tanácsot adjanak nekünk.”

Banza Mizibu így válaszolt:

„Igen, óh, királyom! De tudnod kell, hogy csak az első kakasszóra kérhet tanácsot a szellemektől minden király, és mindezt te nem teheted meg mások előtt. Mindazonáltal gyere holnap az első kakasszóra. Ébredj fel, és gyere ide. Jövök akkor én is, hogy kellő módon jövődölhessek neked.”

Nkongolo beleegyezett, és hazatért a házába. De ugyanez a Banza Mizibu elküldte az embereket, hogy odahívják Kalala Ilungát. Aztán megkérdezte őt:

„Mondd már meg nekem, hogyan töltöd be te a hivatásodat?”

Kalala Ilunga lefestette neki, hogyan kelt útra, és hogyan gyilkolt. Akkor Banza Mizibu azt mondta neki:

„Jól figyelj! A nagybátyád eljött, hogy jóslatot kérjen. De mielőtt még jóslásra kerülne a sor, arra gondolok, hogy összeesküvést sző ellened, azért, hogy megöljön. Mivel a nagybátyád ide fog jönni holnap az első kakasszóra, még előtte ide kell jönnöd. Még az első kakasszó előtt ide kell érned. El foglak

rejtteni majd az ágy alá, és akkor mindent hallani fogsz, amit én a nagybátyádnak mondok.”

Kalala Ilunga egyetértett a dologgal, és eltávozott. Az éjszaka lehullott, de Kalala Ilunga szinte nem aludt. Indult késlekedés nélkül Banza Mizibuhoz, aki ajtót nyitott neki. Aztán Banza Mizibu elrejtette őt az ágy alatt. (Ez idő tájt, nálunk az öregeknek náddal vagy gyékénnyel fedett ágyaik voltak, amelyeket a földre lógattak. Így tehát valamely férfi elrejtőzhetett alatta, ha nem akart mutatkozni.) Eljött tehát a pillanat, amikor Banza Mizibu azt mondta neki:

„Mivel a nagybátyád még nem érkezett meg, megtanítalak rá, hogyan kell tenned. Ha hallod, hogy erősen megütöm az ágyat, amikor azt mondom: „Nem jósolok egy jelen nem lévő férfinak, olyan férfinak jósolok, akit látok”, akkor te leszel majd az, akit felébresztek, abból a célból, hogy meghalld mindazt, amit jósolni fogok, mindazt, ami jövődölés lesz a nagybátyádnak. Ha én erősen megütöm az ágyat, ne lepődj meg: azért teszem, hogy fölébresszelek.”

Kalala Ilunga becsusszant az ágy alá, és elrejtőzött, de ébren maradt. A kakasok kukorékolni kezdtek, és Nkongolo maga is megérkezett. Elkezdte újból lefesteni mindazt Banza Mizibunak, amit Kalala Ilunga cselekedett. Banza Mizibu válaszolt, miközben megütötte az ágyat. Kétszer erősen megütötte, és azt mondta:

„Nem jósolok egy jelen nem lévő férfinak, olyan férfinak jósolok, akit látok.”

Miután ilyen módon szólt, belefogott, hogy válaszoljon Nkongolónak:

„Igen, óh, királyom, amint tudod, minden férfi, aki gyilkolt, annak el kell járnia a kutomboka táncot. Nem is tehet másképpen. Csak azt teheti, hogy táncol. Ez vár magára, Kalalára is. De, óh királyom, azt kívánod? Igen, egyébként, ha azt akarod, hogy Kalala Ilunga elpusztuljon, akkor ez nagyon könnyű lesz. Kiáshatunk egy nagy vermet. Ki fogjuk azt éjszaka ásni. Akkor fogjuk a földet, és távolabb a bozótosba dobjuk. Miután kiástuk a vermet, lándzsákat ültetünk bele hegy felé, mindent élt felfelé fordítva. Végül lefedjük papirusz nád száraiból font szőnyegekkel és papirusz nád finomabb rostjaiból font szőnyegekkel. Miután azt befedtük, szólíthatjuk dobosodat, hogy hangozzék fel a zene a dobon. Magyarázd majd meg először is Kalala Ilungának: „El kell táncolnod a kutomboka táncot azokért az emberekért, akiket megöltél.” Akkor, amikor majd táncolni kezd, a dobos azt fogja mondani neki a dobján, hogy táncoljon a nádszőnyegek közepén. Amikor majd a nádszőnyegek közepére érkezik, átszúrják őt a lándzsák élei. És megérti, hogy halálra van ítélve.”

Így beszélt, többször megütötte az ágyat, és megismételte:

„Nem jósolok egy jelen nem lévő férfinak, olyan férfinak jósolok, akit látok.”

A jóslást követően a király megköszönte azt (*a jóslást*), és azt mondta Banza Mizibunak:

„Jól van, azonnal cselekszem.”

Akkor Nkongolo kilépett (a házból), és elment. Távozása után, Banza Mizibu kibújtatta Kalala Ilungát az ágy alól, és megkérdezte tőle:

„Követted, amint mondtunk?”

„Követtem.”

De Banza Mizibu elismételtette vele az egészet. Elismételte mindazt, amint mondott Nkongolónak, és azt is, amit Banza Mizibu kérdezett tőle. Ekkor Banza Mizibu azt mondta neki:

„Most pedig légy óvatos saját magad miatt. Vedd számba képességeidet, mert ha nem figyelsz rá, a nagybátyád meg fog ölni téged.”

Akkor aztán elérkezett a sorsdöntő nap. Nkongolo mindenekelőtt szólította a férfiakat, hogy ássák ki a vermet, avagy inkább a csapdát. A férfiak kiásták azt az éjszaka közepén, miközben mindenki (más) aludt. Elvitték a (kiásott) homokot, és távolabb ledobták. Aztán jöttek, hogy elhelyezzék a lándzsákat élükkel fölfelé. Majd befedték erősebb és finomabb nádszönyegekkel, amint azt Nkongolo óhajtotta. Miután befejezték, szólították a dob ütőjét, és azt mondták neki:

„Ma te Kalala Ilungának játszol, amíg ő a *kutombokát* járja azokért az emberekért, akiket megölt.”

Mindazonáltal a dobos, Banza Mizibu és Kalala Ilunga, mindhárman ismerték a cselekvés módját. Habár a kis agyafúrt, Kalala, tudott mindent már előzőleg, felöltözött, ahogy mindenütt felöltöznek a tánchoz. A nagy falu egész népe, az összes meghívott tanúja volt (az *eseményeknek*). Kört alkottak, a dobos játszani kezdett a dobján, és Kalala Ilunga előlépett. A kezébe fogta a nyilakat és az éles fegyvereket, akarom mondani, a nyilakat és a lándzsákat. Aztán a dob megszólalt, és Kalala Ilunga táncolni kezdett. Miközben táncolt, követte azt, amit mondtak neki a dobon. A dobos jelezte neki, hogyan táncoljon. Majd végül azt mondta neki:

„Most a gödör felé kell táncolnod.”

A dobos a dobján azt mondta neki:

„Érzésből táncolj. Odalent van egy *nkala* patkány.”

Tánc közben elérkezett a verem mellé. Fogta a lándzsákat, és a nádszönyegekre hajította. Az összes szőnyeg beomlott a verem fölötti részről, és a lándzsák, amelyek a veremben voltak, teljesen láthatóvá váltak. Kalala meglepődött. Azonnal visszalépett, és a nagybátyjára vetette a szemét:

„Jól van, ezek a te ravaszságaid azért, hogy megölj engem. Most én elmegyek. Ugyanezt tetted az apámmal. Nem hallgattál meg engem, és most meg akarsz ölni. Legjobb lesz, ha eltávozom.”

Kalala Ilunga eltávozott. Vette minden dolgát, és követte apja nyomdokait, mert anyja, születését követően elmondta neki, hogy az apja megjósolta:

„Te ugyanazon az úton fogsz követni, amelyet én használtam.”

Ettől fogva Nkongolo egyedül maradt. A fia, akit nemzett, hosszú idő óta elment. Ezúttal Kalanga Ilunga futott el pontosan úgy, ahogyan azt az apja,

Mbidi Kiluwe tette. Nkongolo helyet akart adni egy másik férfinak, aki a királyság össze faluját ellenőrzi, azért, hogy összegyűjtse a mendemondákat, és megismerje népe életét. Egyre rosszabbul érezte magát. Egybehívta egész népét, és azt mondta:

„Követnünk kell Kalala Ilungát. Vissza kell, hogy jöjjön.”

Szólította falvainak egész népét. Elhozták magukkal az evéshez és az alváshoz valót, minden rendű és rangú dolgot, mert hosszú utazásra indultak. Elindultak, Kabongo tartományon át vezetett az útjuk kelet felé. Végül Lwalaba határában találták magukat. A hely, ahol elérték a Muyumbának nevezett folyót. Át akartak kelni rajta, de nem tudtak átmenni, mert Mbidi Kiluwe, aki korábban átkelt rajta, azt mondta a révésznek, amikor azok át akarnak kelni rajta:

„Továbbmegyek, de később férfiak követnek majd engem. E férfiak között látsz majd egyet, aki arra kér: 'Vigyél át engem'. Ha ő olyan fekete mint én, át kell vinned őt. De ha ez a férfi vörös bőrű, amikor eléri a folyó partját, maga a víz is vörössé válik, akkor te vissza kell, hogy utasítsd őt.”

Amikor Kalala Ilunga az apja nyomába ért, egyszer csak megszólította a révészt, kérte, hogy vigye át a folyón. Azonban amikor Nkongolo az őt hosszú sorban követő férfiakkal odaérkezett, megállt, és megszólította, megszólította, megszólította őt. A révész, látva hogy vörös bőrű emberek, követte Mbidi Kiluwe szavát, kihúzta csónakját a bozótosba, és elrejtőzött. Nkongolo szólígtatta, szólígtatta, szólígtatta, és az összes férfi kiáltozott és kiáltozott a révészért, de senki sem válaszolt. Nkongolo dühbe gurult, és azt mondta a férfiainak:

„Most akkor a saját eszközeinkkel fogunk átkelni a folyón.”

Elrendelte a férfiainak:

„Kössetek kötelet!”

A férfiak egy hosszú kötelet kötöttek, amelyet áthajítottak a víz fölé. Akarom mondani, az egyik férfinak meg kellett fognia ezt a kötelet, és át kellett vele jutnia a túlsó partra. Aztán minden embernek nagy erővel bele kellett kapaszkodnia a kötélbe, hogy átkelhessen. De a Lwalaba vize erős sodrású volt. Áthajították a kötelet a folyó fölé, de azt a sodrás magával vitte. A kötél belezuhant a vízfolyásba. Nkongolo akkor az egyik férfinak megparancsolta:

„Menj bele a vízbe, és vidd át a kötelet!”

Mi ismerjük a Kabongo északi oldaláról való embereket, akik nem a folyó partján élnek. Ők a földekről való emberek, akik nem tudnak úszni. Vagyis ők olyanok, ha beereszkednek a vízbe, elpusztulnak. Ezt látva Nkongolo a következőképpen határozott:

„Akkor hát most tépjetek szalmacsomókat (*száraz fűcsomókat*).”

A férfiak kiteptek egy csomó szalmát (*száraz fűvet*). Nkongolo folytatta:

„Most gyűjtsétek össze az egészet, és építsetek hidat, hogy azon átkelhesünk a túlpartra.”

3. 38. De minden csomót, amelyet a vízre hajítottak, a sodrás magával vitt, belezuhant a vízfolyásba, és elveszett. Nkongolo mégis ismét azt mondta az embereknek:

„Halmozatok össze szalmacsomókat (*száraz fűcsomókat*), emeljétek fölé óvatosan, hogy a vízfolyás ne sodorhassa el.”

Mindemellett, minden férfi, amelyik felmászott egy kévére, belezuhant a vízbe, és elpusztult. Nkongolo végül azt mondta:

„Ki kell akkor találnotok valami mást.”

Véletlenül volt egy kőszikla annak a helynek a közelében, ahol ők éppen tartózkodtak.

„Fogjátok ezt a sziklát, és törjétek darabokra ott helyben. Ha ilyen módon rá tudjuk helyezni azt a vízre, átkelhetünk gyalogosan a folyón.”

Minden erejüket összeszedve erőlködtek, de hiába. A férfiak megragadták a baltáikat, rárohantak a kőre, de nem sikerült (*szétdarabolniuk*). A kő legyőzte őket, és a helyén maradt. Mind a mai napig megtalálható Muyumbában ez a kő, amelyet „szikla-amit-Nkongolo-szét-akart-darabolni” nevet viseli. Volt olyan, aki át akart kelni a folyón, aztán megfeneklett, és volt olyan, aki azt mondta az embereknek:

„Törjétek össze a követ, hogy átkelhessünk a túlsó partra.”

De az nagyon nehéznek bizonyult, és a kőszikla a helyén maradt. Néhány férfi ismét meghalt ezen a ponton. Végül Nkongolo, látva, hogy a férfiak elpusztulnak, azt javasolta, hogy:

„Menjünk haza.”

De mielőtt haza indultak volna, magához szólította a dob ütőjét és Banza Mizibut, majd azt mondta nekik:

„Ti ketten, ti figyelmeztettétek Kalala Ilungát a nekem szánt jóslatról. Különböznél, hogyan lehetett volna azt jósolni, hogy lándzsák lesznek a veremben? Ő, aki táncolt, honnan tudhatta volna, hogy egy lándzsát kell a kezébe fogni, és azt a nádszönyegekre vetni? És amikor minden összeomlott, azt mondani: »Így tehát, meg akar ölni engem!« Ez mutatja, hogy ti értesítettétek őt erről. Értesítettétek őt mindenről. Most elhelyezlek benneteket egy helyben itt, ahol maradnotok kell. Te, dobos, játszani fogsz a dobon mindaddig, amíg Kalala Ilunga vissza nem tér! És te, Banza Mizibu, jósolni fogsz tehát, hogy megtudjuk azt a napot, amikor ő visszatér. Tegyetek meg minden erőfeszítést annak érdekében, hogy őt megszólítsátok, és visszatérésre bírjátok!”

Valóban, a régi időkben, voltak arrafelé olyan igen hatalmas fák, amelyeket úgy neveztek: lehetetlen-hogy-egy-fütyty-alatt-körbe-érjük (*vagyis egy szússzra*). Akkor fogtak egy létrát, nekitámasztották az egyik ilyen nagy fának, amelyik a közelükben volt található. Nkongolo megparancsolta a dobosnak:

„Mássz fel a doboddal.”

És az felmászott a dobjával, majd helyet foglalt a fa tetején. Aztán elrendelte Banza Mizibunak, hogy kapaszkodjék fel ő is minden varázsló

felszerelésével, és foglaljon helyet a fa csúcsán. Ezt követően elvették a létrát, és a dobos meg Banza Mizibu nem tudtak leereszkedni, mert a fa nagyon, nagyon magas volt. Nkongolo megismételte nekik:

„Maradjatok ott fent. Te, dobos játssz a dobodon, és te, Banza Mizibu, jósolj, amíg csak Kalala Ilunga vissza nem tér.”

Fent váraoztak hát a fán. Az egyik játszott a dobján, a másik jósolt. De az emberek elmondása szerint ott fent a magasban való tartózkodásuk során Banza Mizibu megszólította bájolással az isteneket. És azt is mondják, hogy „az istenek válaszoltak neki.” Végül Banza Mizibu azt mondta a dobosnak:

„Fogd meg az övemet! Én magam leszálok, én megyek!”

De a muzsikus kételkedett benne. Visszautasította őt. Banza Mizibu leszállt a fáról, és leérkezett a földre. Miután leért a földre, egy *(számára)* ismeretlen útra tévedt. Egy olyan helyre, amelyet Banza Mizibunak neveznek, de amelynek én nem ismerem a pontos elhelyezkedését. Itt volt az a hely, ahol Banza Mizibu „belépett a földekre” *(többé már nem talált ki)*. A dobos egyedül maradt fenn a fán. Elpusztult, és a teste elrohadt.

Amikor útjáról visszatért, Nkongolo szíve dühvel volt telve, és amikor hazaért, Nkongolo szót váltott az anyjával. Miközben vitáztak, az anyja csak nevetett, majd felkiáltott:

„Ez lehetetlen!”

Aztán a vita során Nkongolo szörnyen kijött a sodrából, és elrendelte a férfiaknak, hogy ássanak egy gödröt, majd azt mondta:

„Ő az anyám, élve temetem el őt.”

És az anyja kipukkadt a nevetéstől. Nkongolo azt mondta neki:

„Te nevedsz az én szerencsétlenségemen, én magam temetlek el.”

Manapság a következő közmondás járja a lubák között:

„Te olyan hangosan nevedsz a saját szerencsétlenségeden, ahogyan Nkongolo anyja nevetett.”

Nkongolo valójában odáig jutott, hogy élve temette el a saját anyját egy gödörbe. Eltemette, és elpusztult a gödörben. De Nkongolo ettől a naptól kezdve nem érezte többé jól magát. Nagyon rosszul érezte magát, mivel nem volt képes a maga személye által irányítani a birodalmát.

Időközben Kalala Ilunga megtalálta az apját, Mbidi Kiluwét. Az utóbbi tárt karokkal fogadta őt, és hála istennek, ismét Kabongo tartományban találták magukat, hogy felvegyék a harcot Nkongolo birodalmával. Összegyűjtöttek sok harcost, és nagy háborút indítottak Nkongolo ellen. Azzal fejezték be, hogy megölték őt. Nkongolo úgy halt meg, hogy lefejezték.

Akkor Nkongolo egész birodalmát elfoglalta Kalala Ilunga és Mbidi Kiluwe. Könnyen megtalálták a módját, hogy elfogják a királyt, és megölik. Ezt hozta a nagy háború, hogy a király meghalt. E pillanattól kezdődően Mbidi Kiluwe a lubák ismert királya. De akkor, ez tükröződik a számunkra, mi Nkongolót látjuk az igazi királynak. És Nkongolo egyetlen gyermeket nemzett, az fiút, Bundát. Ő az, aki elment, és *(települést)* alapított azon a

helyen, amely az ő és az egész családja, a királyi klán nevét hordozza. A főnök ott Bunda, vagyis Nkongolo családjából származik. Mbidi Kiluwe háborút folytatott, megküzdve azokkal az emberekkel, akik Nkongolo hatalmát akarták fenntartani. Ezek az emberek elmenekültek, és elrejtöztek. Később arról értesültünk, hogy ezek az emberek egy szigeten élnek, amely Kabongótól északra található. Így aztán számos ember lakik azon a részen, amely Nkongolo nevét hordozza. Azért van ez így, mert Kabongótól északra, elég messze, található egy tartomány, amelyik Nkongolo nevét viseli. Ebben a tartományban hambák, lubák és songyék élnek. Éppen ezért mi feltételezhetjük, hogy e város neve azoktól az emberektől származik, akik ott letelepedtek, és akik Nkongolo király emberei voltak.

Akkor Mbidi Kiluwét, miután Nkongolót megölték, elfogadták mint a lubák királyát. Létezik Mbidi Kiluwe klánja, amelyből Kasongo Nyembo és a többi főnök származik. De az, akit mint a lubák közös királyát kell ismerünk, az Bunda, mert ő volt Nkongolo egyetlen gyermeke. Elszigetelődött az apjától, és Kinkondya környékén maradt, miután elhagyta ezt a helyet, amiatt, hogy a szúnyogok igen sok halált okoztak, egy kissé távolabbi helységben telepedett le. Bunda falujában történt (*mindez*), amelyik ma is létezik. ☀

A fordítóról

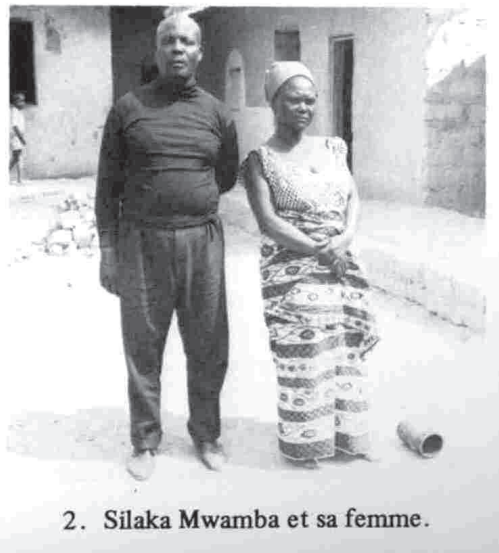
néprajzkutató, afrikanista
ny. egy. docens, kandidátus
felelős szerkesztő (AHU Magyar
Afrika-Tudás Tár elektronikus
könyvtár)

About the Translator

Ethnographer, Africanist
Retired Associate Professor, C.Sc.
Executive Editor (AHU Hungarian
Africa Knowledge Store, e-library)

@

biernaczky.szilard@munduspress.hu

2. Silaka Mwamba et sa femme.

▲ Silaka Mwamba és felesége, történetünk másik változatának adatközlője, sajnos Jèrôme Banzáról, a mi szövegünk történetmondójáról nem készült felvétel